23/01/2022

Ναοί και ορθόδοξα μνημεία που εντάσσονται στο Ταμείο Ανάκαμψης

/ Επικαιρότητα

Με τον χρόνο να μετρά αντίστροφα ώστε να μην χαθούν για μία ακόμα φορά κοινοτικοί πόροι η κυβέρνηση προχώρησε στην ένταξη 55 νέων έργων συνολικού προϋπολογισμού 3,35 δισ. ευρώ στο Ταμείο Ανάκαμψης με την προσδοκία ότι στο τέλος του 2022 θα έχουν ωριμάσει και θα δοθούν προκαταβολές για την υλοποίησή τους.

- Της Δέσποινας Σωτηρίου

Τα έργα αφορούν σε μια σειρά από τομείς της οικονομίας και της κοινωνίας, αλλά εμείς θα εστιάσουμε σε 4, που άπτονται της διατήρησης του ορθόδοξου πολιτισμού μας:

– Αποκατάσταση βορείου περιβόλου Κάστρου Μυτιλήνης (2,59 εκατ. ευρώ).

-Εκφάνσεις μνημειακής ζωγραφικής (εργασίες αποκατάστασης τριών ναών και συντήρηση των τοιχογραφιών, των εικόνων και των λίθινων μελών) στη Χίο (1,47

εκατ. ευρώ).

– Αποκατάσταση Βυζαντινού Ναού Ταξιαρχών Μητροπόλεως και συντήρηση των τοιχογραφιών του (800.000 ευρώ).

– Συντήρηση τοιχογραφιών Ιεράς Μονής Παναγίας Μαυριώτισσας Καστοριάς (300.000 ευρώ).

Το κάστρο της Μυτιλήνης

Το κάστρο της Μυτιλήνης καταλαμβάνει το υψηλότερο σημείο της χερσονήσου στο βορειοανατολικό άκρο της πόλης. Στην αρχαιότητα και μέχρι τους πρώτους βυζαντινούς χρόνους η σημερινή χερσόνησος ήταν νησί, που χωριζόταν από την υπόλοιπη Λέσβο με τον λεγόμενο «Εύριπο των Μυτιληναίων, το κανάλι που διατρέχοντας περίπου το δρόμο της σημερινής αγοράς ένωνε τα δύο λιμάνια της πόλης.

Η πρώτη μνεία για την ύπαρξη του κάστρου προέρχεται από μια πατριαρχική συνοδική απόφαση του 1324, η οποία αναφέρει ένα μετόχι της μονής των Οσίων Πατέρων Δαφνέας μέσα στο Κάστρο της Μυτιλήνης.

Από τη βυζαντινή φάση σώζονται σήμερα μόνο τρία τμήματα: μία βυζαντινή πυλίδα στη βόρεια πλευρά των τειχών, ο ανατολικός τοίχος του κεντρικού οχυρωματικού περιβόλου και η δεξαμενή στο μεσαίο κάστρο.

Στα 1355 η Λέσβος παραχωρείται ως προίκα στην αδελφή του αυτοκράτορα Ιωάννη Ε΄ Παλαιολόγου, κατά τον γάμο της με τον FranciscoGattelusio. Η ηγεμονία του οίκου των Gattelusi θα διαρκέσει μέχρι το 1462.

Από τα πρώτα έργα που πραγματοποιούν οι νέοι ηγεμόνες είναι η ανακαίνιση του κάστρου, το 1373, όπως μας πληροφορεί η λατινική επιγραφή που είναι εντοιχισμένη πάνω από τη Μεσαία (Δυτική) πύλη. Η νέα οχύρωση ακολουθεί σε γενικές γραμμές την προϋπάρχουσα βυζαντινή. Ο χώρος διαρθρώνεται σε δύο τμήματα, το σημερινό Πάνω και το Μεσαίο Κάστρο, ενώ ο ντόπιος πληθυσμός κατοικεί στο οχυρωμένο προάστιο του Μελανουδίου.

Ο δυνατός σεισμός του 1384 υπήρξε καταστροφικός για την πόλη και το κάστρο. Από τη βασιλική οικογένεια επιβίωσε μόνο ο μικρότερος γιος Giacomo.

Μέχρι και το 1403 δεν φαίνεται να αποκαταστάθηκαν οι ζημιές που προκάλεσε ο σεισμός. Οι δύο τελευταίοι Γατελούζοι, ο Δομένικος (1445-1458) και ο αδερφός του Νικόλαος (1458-1462) πραγματοποίησαν εργασίες ενίσχυσής του. Επί Δομένικου τοποθετήθηκαν τα πρώτα κανόνια ενώ επί Νικολάου διαμορφώθηκαν προμαχώνες και ενισχυτικά τείχη, πολεμίστρες, τάφροι και παρατηρητήρια. Από την γενουατική φάση του κάστρου σώζονται σήμερα ο κεντρικός οχυρωματικός περίβολος (Donjon) και τα ερείπια της εκκλησίας του Αγ. Ιωάννη.

Ο ναός του Ταξιάρχη Μητρ

(Φωτογραφίες: religiousgreece.gr)

Ο ναός του Ταξιάρχη βρίσκεται στο νότιο τμήμα της Καστοριάς, στην ενορία της Μητρόπολης, σε μικρή απόσταση από την πλατεία Ομονοίας. Αρχιτεκτονικά μέλη του τα οποία έχουν επαναχρησιμοποιηθεί, όπως κίονες, βάσεις και επιθήματα αμφικιονίων, υποδεικνύουν ότι ίσως ο ναός χτίστηκε στη θέση παλαιοχριστιανικής βασιλικής .

Αρχιτεκτονικά ανήκει στον τύπο της βασιλικής με νάρθηκα και χρονολογείται στον 9ο-10ο αιώνα. Εσωτερικά δύο κιονοστοιχίες διαιρούν το ναό σε τρία κλίτη, τα οποία απολήγουν το μεν μεσαίο σε ημικυλινδρική κόγχη , τα δε πλάγια σε μικρότερες κόγχες που ανοίγουν στο πάχος του τοίχου. Το κεντρικό κλίτος είναι υπερυψωμένο και καλύπτεται με ημικυλινδρική καμάρα. Το βόρειο κλίτος σε μεταγενέστερη εποχή επεκτάθηκε λαμβάνοντας το διπλάσιο πλάτος, διατηρείται όμως τμήμα του ανατολικού του τοίχου με την κόγχη. Στη δυτική πλευρά το ναού ο στενόμακρος νάρθηκας στεγάζεται με τρεις θόλους που διαιρούν την οροφή σε τρία τμήματα που ανταποκρίνονται στην τριμερή διαίρεση του κυρίως ναού.

Εσωτερικά ο ναός φέρει ζωγραφικό διάκοσμο σε δύο επάλληλα στρώματα. Το πρώτο στρώμα διατηρείται αποσπασματικά και σε πολύ κακή κατάσταση. Στη κόγχη του βόρειου κλίτους διακρίνεται ο Χριστός, στη κόγχη του νότιου κλίτους ο ευαγγελιστής Ματθαίος, και σε τμήμα περιμετρικά της κόγχης του Ιερού Βήματος διακοσμητική ταινία. Στο νάρθηκα, πάνω από την είσοδο του ανατολικού τοίχου, εικονίζεται η επιβλητική σε μέγεθος μορφή του ένθρονου Χριστού και απέναντι οι τρεις προπάτορες: Αβραάμ, Ισαάκ και Ιακώβ, τμήματα μιας ευρύτερης Δευτέρας Παρουσίας. Στα τόξα εικονίζονται άγιοι, ενώ πάνω από την είσοδο του νότιου κλίτους απεικονίζεται ο Χριστός σε προτομή να ευλογεί. Οι αποσπασματικές αυτές παραστάσεις δε βοηθούν στη συναγωγή συμπερασμάτων για το εικονογραφικό πρόγραμμα αυτού του στρώματος, τεχνοτροπικά όμως παραπέμπουν στις τοιχογραφίες του πρώτου στρώματος του Αγίου Στεφάνου και σε πρώιμες τοιχογραφίες ναών της Καππαδοκίας.

Το δεύτερο στρώμα που χρονολογείται το 1359/60 κάλυψε τις επιφάνειες του

κεντρικού κλίτους με σκηνές από το Δωδεκάορτο και τα Πάθη, απεικονίσεις αγίων ολόσωμων και σε προτομή. Οι τοιχογραφίες του δεύτερου στρώματος ανήκουν σε ένα ρεύμα ζωγραφικής αντικλασικού χαρακτήρα, που παρατηρείται αυτή την εποχή στους ναούς της Καστοριάς και της Αχρίδας, με τάση προς την επίπεδη γραμμική απόδοση των μορφών, αλλά και την εκφραστικότητα των κινήσεων.

Στις εξωτερικές τοιχογραφίες του δυτικού τοίχου εικονίζεται η Παναγία Οδηγήτρια και οι ολόσωμοι αρχάγγελοι Γαβριήλ και Μιχαήλ. Στα πόδια του αρχαγγέλου Μιχαήλ παριστάνονται σε μικρότερη κλίμακα ο βασιλιάς των Βουλγάρων Μιχαήλ Ασάν (1246-1256/7) και πιθανότατα η γυναίκα του Άννα – και όχι η μητέρα του Ειρήνη Κομνηνή που υποστηριζόταν μέχρι πρόσφατα. Στις τοιχογραφίες του νότιου εξωτερικού τοίχου εικονίζονται τοπικοί άρχοντες συνοδευόμενοι από επιγραφές που χρονολογούνται στον 15ον αιώνα και παρέχουν σημαντικές μαρτυρίες για τους ανθρώπους, τις ενδυμασίες και την τέχνη του τόπου.

Ο ναός της Παναγίας της Μαυριώτισσας

Ο ναός της Παναγίας της Μαυριώτισσας, το καθολικό της ομώνυμης μονής, βρίσκεται τέσσερα περίπου χιλιόμετρά νοτιοανατολικά από την Καστοριά, σε μια τοποθεσία με αιωνόβια πλατάνια στην όχθη της λίμνης. Σύμφωνα με την

παράδοση, η μονή πήρε το όνομά της από το παραλίμνιο χωριό Μαύροβο που βρίσκεται απέναντι.

Ο ναός κτίζεται πιθανώς τον 11ο αιώνα. Πρόκειται για ένα μονόχωρο ξυλόστεγο ναό που καταλήγει στην ανατολική του πλευρά σε ημικυκλική βαθμιδωτή κόγχη. Στη δυτική πλευρά του ναού διαμορφώνεται ευρύχωρος, τετράγωνος νάρθηκας ή λιτή. Στο νότιο τοίχο του προσαρμόστηκε τον 16ο αιώνα παρεκκλήσι αφιερωμένο στον άγιο Ιωάννη τον Θεολόγο, με τοιχογραφίες που χρονολογούνται το 1552 και αποδίδονται στον Ευστάθιο Ιακώβου, ιερέα και πρωτονοτάριο Άρτης.

Ο τοιχογραφικός διάκοσμος του ναού της Παναγίας σώζεται σήμερα αποσπασματικά και περιορίζεται στο Ιερό Βήμα, στον δυτικό τοίχο του κυρίως ναού, στον ανατολικό και νότιο τοίχο του νάρθηκα, καθώς και στην εξωτερική όψη του νότιου τοίχου.

Στην κόγχη του Ιερού κάτω από την ένθρονη Παναγία με τους αγγέλους απεικονίζονται σε δύο ζεύγη ένθρονοι Ευαγγελιστές και Συλλειτουργούντες Ιεράρχες. Στο αέτωμα του ανατολικού τοίχου απεικονίζεται η Ανάληψη και πιο κάτω ο Ευαγγελισμός, ιατροί άγιοι, στυλίτες και ο άγιος Εύπλους. Η ρωγμή που διατρέχει κατά πλάτος τον ανατολικό τοίχο φανερώνει πως όλο το πάνω τμήμα πρέπει να κατέρρευσε και να αποκαταστάθηκε οπότε και συμπληρώθηκαν οι καταστραμμένες παραστάσεις, καθώς και η μορφή στα πόδια της Παναγίας του μοναχού που φρόντισε προφανώς για την ανακαίνιση, σύμφωνα με τη δυσανάγνωστη επιγραφή.

Στον δυτικό τοίχο του ναού σώζεται ακέραιο το εικονογραφικό πρόγραμμα με τη σκηνή της Πεντηκοστής στο αέτωμα, τον Νιπτήρα, τη Σταύρωση και την Προδοσία στην επόμενη ζώνη και πιο κάτω την παράσταση της Κοίμησης της

Θεοτόκου. Οι μοναχοί άγιοι: Αλέξιος, ο άνθρωπος του Θεού, και Ιωάννης ο Καλυβίτης κοσμούν τις παραστάδες της πόρτας.

Στην ίδια εποχή ανήκει και η εντυπωσιακή παράσταση της Δευτέρας Παρουσίας που αναπτύσσεται στον ανατολικό και νότιο τοίχο της λιτής, ενώ εκατέρωθεν της εισόδου απεικονίζονται οι άγιοι Κωνσταντίνος και Ελένη, και η μεταγενέστερης εποχής παράσταση της Βάπτισης. Ιδιαίτερο εικονογραφικό ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι μορφές των κολασμένων, πάνω από τις μορφές των πέντε αγίων της Σεβάστειας.

Η παρουσία των Συλλειτουργούντων Ιεραρχών στο ιερό, η απεικόνιση της λιποθυμίας της Παναγίας και οι γκροτέσκες φιγούρες του υπηρέτη και του στρατιώτη στη Σταύρωση, το επεισόδιο με τον Ιεφωνία στην παράσταση της Κοίμησης, και οι τύποι των ποινών στη Δευτέρα Παρουσία είναι θέματα με ιδιαίτερο εικονογραφικό ενδιαφέρον και παρά τις παλαιότερες απόψεις για τη χρονολόγηση των τοιχογραφιών στον 12ο αιώνα, φανερώνουν πως ο διάκοσμος μπορεί να τοποθετηθεί στις πρώτες δεκαετίες του 13ου αιώνα. Στο δεύτερο μισό του 13ου αιώνα τοποθετείται η ανακατασκευή και συμπλήρωση του τοιχογραφικού διακόσμου του ανωτέρου τμήματος του Ιερού, η παράσταση της Βάπτισης στον νάρθηκα, καθώς και οι εξωτερικές τοιχογραφίες.

Στον εξωτερικό νότιο τοίχο αναπτύσσεται σύνθεση με την Ρίζα του Ιεσσαί, τους αγίους Δημήτριο και Γεώργιο και δύο αυτοκρατορικές μορφές. Σύμφωνα με τις συνοδευτικές επιγραφές δεξιά απεικονίζεται ο αυτοκράτορας Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγος μαζί με έναν ακόμα αυτοκράτορα, Κομνηνό, πιθανώς τον Αλέξιο που από την περιοχή της Μαυριώτισσας ανακατέλαβε την πόλη από τους Νορμανδούς με την βοήθεια του Γεώργιου Παλαιολόγου. Η όλη σύνθεση, που μπορεί να τοποθετηθεί μετά τη μάχη της Πελαγονίας ανάμεσα στα έτη 1259 και 1264, αποτελεί ένα εικαστικό εγκώμιο, το οποίο είχε σκοπό να συνδέσει τον Μιχαήλ Παλαιολόγο με την οικογένεια των Κομνηνών. Στο τύμπανο της τοιχισμένης παλαιάς εισόδου του νότιου τοίχου απεικονίζεται η Παναγία με τον Χριστό στον τύπο του Αναπεσόντα, ενώ στα αριστερά βρίσκεται ο απόστολος Πέτρος.